МҮӘЛЛИМ ВӘ ЈАЗЫЧЫ

(ЈАЗЫЧЫ МЕҺДИ ҺҮСЕЈНИН ЧЫХЫШЫНДАН)

Мән сизин гурултајынызы республикамызын һәјатында ән мүһүм вә ән әламәтдар һадисәләрдән бири сајырам. Мән бура өјрәтмәк үчүн јох, өјрәнмәк мәгсәдилә кәлмишәм. Кәнч нәслин фикир вә шүуруна јүксәк коммунизм идеаллары ашылајан бөјүк мүәллимләр ордусунун коллектив тәчрүбәси бизим мүасир әдәбијјатымызын јарадычы гүввәләринә һава вә су гәдәр лазымдыр, чүнки бәдии әдәбијјат һәр шејдән әввәл ән кәсәрли тәрбијә силаһларындан биридир. Мүәллим илә јазычы чәбһә вә мәсләк достудур.

Мән чәбһә достларымыза Азәрбајчан совет јазычыларынын аловлу гардашлыг саламыны кәтирмишәм!

Азәрбајчанын халг мүәллими бөјүк, чәтин вә шәрәфли бир мүбаризә јолу кечиб кәлмишдир. Халг мүәллими, һәмишә јарадан, гуран, тәрәггинин чәһаләт вә наданлыг үзәриндә, хејир гүввәләрин шәр үзәриндә, сосиалист һуманизминин һәр нөв гејри-инсани дујғулар үзәриндә там гәләбәсинә чалышан коммунист кәнчлијин тәрбијәсиндә вә боја-баша чатмасында тарихи бир хидмәт көстәрмишдир. Халг мүәллими бу јолда һәр чүр мәһрумијјәтә дөзмүш, совет мәктәбинин јүксәлишини һәјатынын ән мүгәддәс бир идеалы сајмышдыр. Фәдакар зәһмәтин пафосундан зөвг алмағы бачаран халг мүәллими ән јүксәк еһтирама лајиг гәһрәманлардан бирдир.

Мүәллим сөзү—романтик сөзүнүн синонимидир. Мүәллимин нәзәрләри даим кәләчәјә зилләнир. О, јалныз бу күн үчүн чалышмыр; о, һәм дә сабаһ үчүн, сөзүн ән кениш мә'насында кәләчәк үчүн чалышыр!

Азәрбајчанын реалист әдәбијјаты өз инкишафы тарихиндә Азәрбајчан халг мүәллимлијинә чох борчлудур. Буну демәк кифајәтдир ки, Нәриман Нәриманов, Чәлил Мәммәдгулузадә, Үзејир Һачыбәјов, Сүлејман Сани Ахундов, Абдулла Шаиг кими надир сималар әдәбијјат вә сәнәт саһәсинә мүәллимликдән кәлмишләр. Мүасир әдәбијјатымызын көркәмли јарадычылары Сәмәд Вурғун, Мир Чәлал, Сүлејман Рәһимов, Әли Вәлијев, Сабит Рәһман, Әбүлһәсән, О. Сарывәлли вә бир чох башгалары узун заман ибтидаи вә орта мәктәбләримиздә мүәллим сифәтилә чалышдыгдан сонра, бәдии јарадычылыг саһәсинә кечмишләр.

Бу фактын чох дәрин бир мә'насы вардыр. Демәли, кениш халг күтләләрилә, хүсусән кәнч нәсиллә сых әлагә Азәрбајчан әдәбијјатынын јени вә мүасир идејаларла зәнкинләшмәсинә сәбәб олмушдур. Бу, һәм дә о демәкдир ки, халг мүәллимләри ичәрисиндә бүтүн халгымызын һәјат шәраитини вә талејини дәриндән дүшүнән, онун фикир вә шүур дәрәчәсини дөврүн вә заманын тәләбләри сәвијјәсинә галдырмаға чан атан, јә'ни һәгиги ичтимаи хадим кими чалышан адамларын сајы аз олмамышдыр.

Мәнә елә кәлир ки, Азәрбајчанда әдәби-ичтимаи фикир тарихини маариф вә мәктәб тарихиндән ајырмаг гәтијјән мүмкүн дејилдир. Буларын гаршылыглы тә'сири нәтичәсиндә мәктәб али савад өјрәдән бир мүәссисә олмагла мәһдудлашмајыб, габагчыл фикирләри тәблиғ едән, халг күтләләри илә мүәллим вә шакирдләрин бир мәгсәд уғрунда иттифагыны јаратмаға чалышан бир мәркәзә чеврилмәјә даһа чох мејил көстәрмиш, әксәр һалларда онун диварлары арасында халгын азадлыг идеаллары илә јашајан кәнч нәсил јетишмишдир. Бәдии әдәбијјат да өз нөвбәсиндә бу кәнч нәслин мәфкурәви трибунасына чеврилмишдир.

Әлбәттә, бизим демократик әдәбијјатымызын јалныз тәрбијә вә тә'лим проблемләрилә мәшғул олдуғуну сөјләмәк вә ја иддиа етмәк о гәдәр дә доғру олмазды, амма бир һәгигәт вардыр ки, маарифчиләр нәслиндән чыхмыш көркәмли әдәбијјат хадимләринин әсәрләриндә тәрбијә мөвзусу сон дәрәчә мүһүм јерләрдән бирини тутур. Бу әсәрләрин чохунда халгы маарифләндирмәк үчүн чәһаләтлә мүбаризә едән, елмләри халг арасында јајан маарифчи кәнчләрин трагик шәраитдә һәр нөв шәхси фәдакарлыгдан кери дурмамасы һаллары һәгиги бәдии лөвһәләрин әсасыны тәшкил етмишдир. Бу кәнчләрин илк аддымларындан башламыш кениш ингилаби вуруш мејданына гәдәр нечә кәлдикләрини Нәчәфбәј Вәзировун, Әбдүррәһимбәј Һагвердијевин, Нәриман Нәримановун, Сүлејман Сани Ахундовун, Абдулла Шаигин драм вә нәср әсәрләриндә бүтүн ајдынлығы вә парлаглығы илә көрмәк мүмкүндүр.

Хошбәхтликдән һәмин әдибләрин тәрбијә мәсәләләринә һәср олунмуш һекајәләри дә, пјесләри дә дидактик сәчијјә дашымыр. Һәтта билаваситә педагожи мәгсәдлә јазылмыш әсәрләрдә белә чанлы вә реал һәјат һадисәләринин тәсвирилә үзви сурәтдә бағланмыш јени вә мүасир идејаларын ифадәсини көрмәкдәјик. Бу чәһәтдән биз—јә'ни бу күнүн совет јазычылары—өз сәләфләримизә садиг галмышыг. Биз һеч бир заман унутмамышыг ки, роман вә пјесләримизин, поема вә ше'рләримизин ән һәрис охучусу, илк нөвбәдә, шүбһәсиз, мәктәб сыраларында бој атан кәнчләр вә ушаглардыр. Бу сәбәбә көрә дә әсәрләримизин тәрбијәви ролуну артырмаға хүсуси фикир вермишик.

Бә'зән чох һаглы олараг дејирләр ки, мәктәб һәјатындан бәһс едән китабларымызын сајы һәддиндән зијадә аздыр, роман вә повестләримиздә халг мүәллимләринин бәдии сурәтини јаратмаға лајигинчә фикир вермирик. Бунлар һамысы доғрудур вә јәгин ки, кәләчәкдә бу бошлуғу долдуран гијмәтли әсәрләримиз мејдана чыхачагдыр. Лакин бир чәһәти гәтијјән унутмаг олмаз ки, мүасир гәһрәманларымызын јүксәк мә'нәви кејфијјәтләрини үмумиләшдирән һәр бир әсәр, фәһлә вә колхозчуларымыз үчүн, мүһәндис вә усталарымыз үчүн, зијалыларымыз үчүн, үмумән халгымыз үчүн нә гәдәр фајдалыдырса, ејни дәрәчәдә мүәллим вә шакирдләримиз үчүн дә фајдалыдыр. Мәсәлә романын һансы саһәдән јазылмағында дејил, нечә јазылмағында, нә кими мүһүм идејалары тәблиғ етмәјиндә, һәјатын һансы чәһәтләрини ишыгландырмағында вә мә'наландырмағындадыр.

Лакин Совет әдәбијјатынын тәдриси саһәсиндә бизи наразы салан һаллар да вардыр. Хүсусән Азәрбајчан совет әдәбијјатынын нәинки көркәмли шәхсләриндән бир чоху орта мәктәбдә өјрәдилмир, һәтта өјрәдилән јазычылар һаггында да шакирдләрә кениш тәсәввүр верилмир. Бә'зи һалларда онунчу синиф шакирди әсәрләри дејил, онларын мүәјјән парчаларыны охумагла кифајәтләнирләр. Кимдир мүгәссир? Әлбәттә, мән јалныз мүәллим јолдашлары тәгсирләндирмәк фикриндә дејиләм. Бу мәсәләдә шакирд тәшкилатларынын, илк нөвбәдә комсомолун бөјүк ролу вардыр. Синиф харичиндә бу вә ја дикәр романымызын мүзакирәсини кечирмәк, бу вә ја дикәр пјесимизин тамашасыны һазырламаг јолу илә бәдии әсәрләримизи даһа кениш тәблиғ етмәк олмазмы? Мәнчә олар вә лазымдыр!

Әдәбијјатдан дәрс китабларыны даһа мараглы дүзәлтмәк дә мүһүм шәртдир. Доғрусу, бә'зән биз һаггымызда јазылан очеркләри охујуб, мә'јус олуруг. Бизи мүәллифләр тә'рифләјирләр вә көјә галдырырлар. Анчаг бу тә'рифләрин һеч бири шакирддә дә бәдии әсәримизә мәһәббәт ојатмыр, әксинә, бәлкә дә икраһ һисси ојадыр! Ахы, әсәрин гыса мәзмунуну бу чүр сәтһи шәкилдә сөјләмәк кимә вә нәјә лазымдыр?

Бәдии әсәр, јалныз вә јалныз бир күлл һалында јахшы дәрк олуна биләр. Сәнәткарын јаратдығы, әкс етдирдији һәјат лөвһәләри вә инсан сурәтләри бүтүн әсәр боју ачылыб-тамамланыр. Ајры-ајры парчалары өјрәтмәклә өз вәзифәсини битмиш һесаб едән мүәллим, һеч вахт шакирдин бәдии зөвгүнү вә үмумән бәдии әсәри анлајыб-гаврамаг бачарығыны лајигилә доғру истигамәтдә тәрбијәләндирә билмәз. Мүәллим әкәр синифдә кечилән парчанын көмәји илә бүтүн әсәри башдан-баша охумаға шакирддә һәвәс ојада билмәсә, әсил мәгсәдинә дә чатмаз. Е'тираф етмәлијик ки, чох заман биз мәһз бу һаллара тәсадүф едирик. Бә'зән мүәллим өзү дә јалныз ајры-ајры парчалары өјрәнир. Мүәллиф вә әсәр һаггында јалныз дәрс китабында јазылан фикирләрин чәрчивәсиндә долашыр, мәктәб шакирдинә әлавә бир сөз демәјә чалышмыр. Дәрс китабынын һәр бир чүмләсини позулмаз бир ганун кими нөгтәси-нөгтәсинә шакирдә әзбәрләдир.

Бунун зијанлы нәтичәләрини көрмәк үчүн, мән конкрет бир мисалла кифајәтләнәчәјәм. Мә'лумдур ки, мәктәбләримиздә совет јазычыларынын мәктәб ушаглары илә көрүшләри кечирилир. Бизи белә көрүшләр чох севиндирир. Үмумијјәтлә јазычы үчүн кәнч охучуларын нәфәсини дујмаг вә онларын мүстәгил рә'јини ешитмәк сон дәрәчә зәруридир. Лакин бә'зи һалларда биз ајры-ајры шакирдләрин чыхышларыны динләјәндә, дәрс китабындан вә ја тәнгиди мәгаләләрдән көтүрүлмүш чүмләләри, мүлаһизәләри, чох вахт да биртәрәфли вә јанлыш фикирләри ешидирик. Бу, ону көстәрир ки, шакирд мүстәгил дүшүнмәмишдир, өзүнүн бәдии әсәрдән алдығы тәәссүраты дејил, галыб һалына салынмыш ајры-ајры гејдләри сөјләмәјә даһа чох мејл көстәрмишдир. Јазычы һәмин чыхышлардан шакирдләрин өзүнүн әсәрә вә мүәллифә мүнасибәтини өјрәнә билмир. Билмир ки, онлар үмумән әсәри охумушлармы, нәји бәјәнмиш, нәји дүзкүн баша дүшмүш, нәји бәјәнмәмиш вә нәдән зөвг алмамышлар. Мән истәрдим ки, һәр бир әдәбијјат мүәллими профессионал тәнгидчи вә әдәбијјатшүнас кими өзүнүн дәрс үслубуну јаратсын, мүәллифләр вә әсәрләр һаггында мүстәгил фикир сөјләмәјә гадир олсун, шаблондан бачардыгча узаглашсын, бүтүн синфи өз данышыг тәрзи илә, мүәллифә вә әсәрә мәһәббәтини ашыламаг бачарығы илә ешгә кәтирсин.

Е'тираф етмәлијәм ки, мәндә јазычылыға һәвәс ојадан сәбәбләрдән бири дә Абдулла Шаигин, Вагиф, Мирзә Фәтәли Ахундов, Чәлил Мәммәдгулузадә һаггында сөјләдији мүһазирәләр олмушдур. Бакы педагожи техникумунун дөрдүнчү синфиндә бизә ријазијјатдан, физикадан вә тарихдән дәрс дејән мүәллимләр дә варды. Лакин бунларын һеч бири Абдулла Шаиг кими сәлис вә илһамлы данышмырды, һеч биринин дәрс сааты Абдулла Шаигинки гәдәр мәзмунлу вә мараглы кечмирди. Әлбәттә, бу мүәллимләр өз фәнләрини Шаигдән аз севмирдиләр. Һәтта демәк олар ки, бу мүәллимләр ичәрисиндә тәһсил е'тибарилә А. Шаигдән дә мүкәммәл һазырлыглы адамлар варды. Амма һеч биринин дәрсиндә фәннин поезијасы бу гәдәр һисс олунмурду. Нә үчүн? Она көрә ки, мүәллим үчүн фәнни дәриндән билмәк кифајәт дејилдир. Абдулла Шаиг, физики чәһәтдән о гәдәр дә сағлам олмадығы һалда вә учадан даныша билмәдији һалда, нә исә дахили бир атәш вә илһамла бүтүн синфи әлә алырды. Дәрс саатынын тез гуртармағы бизим һамымызда тәәссүф һисси ојадырды. О, һәр бир мөвзудан бәһс едәркән, аз гала бизә синифдә олдуғумузу унутдурур, өзүнүн инам вә е'тигадыны бизә дә ашыламағы бачарырды, әкәр тә'бир чаизсә, дәрсини әсил сәнәткар кими апарырды.

Һәр бир зәһмәтин поезијасы олдуғу кими, мүәллимлик сәнәтинин дә өзүнә мәхсус поезијасы вардыр. Мәним фикримчә, мүәллим мәктәб ишинин һәгиги сәнәткары олмалыдыр.

Мән мүәллими романтик адландыраркән, ону һеч дә мүасир һәјатдан ајырмаға, шакирдләри дә сосиалист варлығымыздан үзүлүшмәк мејилләринә ујмаг руһунда тәрбијәләндирмәјә чағырмырам. Мән дејирәм ки, мүәллим кәнч нәсилдә һәјата фәал мүнасибәт кими зәрури вә гијмәтли бир хүсусијјәтин инкишафына ајрыча диггәт јетирмәлидир. Мүәллим чалышмалыдыр ки, һәр шакирдин фикри вә потенсиал мејилләриндән ә'зәми дәрәчәдә истифадә едә билсин, онда јени кәшфләрә, ихтиралара, бу күн хәјал кими көрүнән, лакин сабаһ һәгигәтә чевриләчәк бөјүк бир дүнјаја доғру јенилмәз вә гүдрәтли дахили бир инам ојатсын.

Бу мүнасибәтлә севимли халг шаиримиз Сәмәд Вурғунун бир фикрини сизин јадыныза салмаг истәрдим. Мәнчә бу фикир тәк шаир вә әдибләрә дејил, мүәллимләрә дә хејир верә биләр:

«Ушаг хәјалы сәјјардыр. О, шылтаг бир улдуз кими даим сүзүб ојнар. О, күлдән-күлә, чичәкдән-чичәјә гонан бир кәпәнәјә бәнзәр. Даими һәрәкәт ушаг тәбиәтинин һүснүдүр. Хәјал вә романтика тәбиәтин ганадларыдыр. Ушаг тәбиәти бә'зән ағ булудларын чәрәјанына гошулуб учур, ајдынлыг кечәләрдә сајрышан улдузлар ичиндә кәзиб сејр едир, ајла батыр, күнлә доғур, дәрин дәрјаларда гәввас кими үзүр, кечилмәз орманлардан, дағлыг вә гајалыглардан өз зәриф ајаглары илә кечир, ширләр вә пәләнкләрлә пәнчәләшир».

Сәмәд Вурғун демәк истәјир ки, ушаг тәбиәтинин бу көзәл хүсусијјәтини јазычылар унутмаға һаглы дејилләр. Ушағын даим ганадланан бу романтик хәјалыны гырмаға дејил, әксинә, даһа да күчләндирән бәдии әсәрләр јаратмаға чалышмалыдырлар. Бә'зи јолдашларын фикринчә севимли шаирин бу чағырышында реализмлә романтика бир-биринә гаршы гојулмушдур. Лакин мәнә белә кәлир ки, нәзәри чәһәтдән дә шаири күнаһландырмаг олмаз. Чүнки биз сосиалист реализми мәфһумуна тәкчә реалистик планда јазылмыш романлары, повестләри, поемалары вә пјесләри јох, һәм дә сырф фантастик әсәрләри, һәтта фауствари дастанлары вә сәнәткар хәјалынын мәһсулу олан әфсанә вә нағыллары да дахил едирик. Ахы, бу чүр әсәрләрдә дә һәгигәти әкс етмәк мүмкүн вә лазымдыр. Бизим кәнч нәслимизин хәјалыны зәнкинләшдирмәк үчүн, коммунизм идејаларына садиг галмаг шәртилә, мәһз белә әсәрләр јаратмағы, һеч ким шаирә вә ја әдибә гадаған едә билмәз. Сосиалист реализминин тәзаһүр шәкилләри мүхтәлиф вә зәнкиндир. Сосиалист реализми, ејни заманда, бүтүн дүнја бәдии фикринин ән бөјүк наилијјәтләрини һәм давам, һәм дә инкишаф етдирир!

Һәр бир мәдәни совет адамы ичтимаи һәјатымызда, халг шүурунун күндән-күнә јүксәлмәсиндә, мәктәблә һәјатын әлагәсини мөһкәмләтмәкдә, әзәмәтли коммунизм гуручулуғунун бүтүн саһәләриндә фајдалы ола биләчәк һазырлыглы, фәдакар, әмәлпәрвәр кәнч нәслин јетишмәсиндә мүәллимин нечә фөвгәл'адә бир иш көрдүјүнү ајдын баша дүшүр. Һәр бир совет адамы халг мүәллимини севир, онун нәчиб, хејирхаһ вә фәдакар бир сима олдуғуну көзәлчә дәрк едир. Бизим һәр биримиз һәјат јолу сечмәкдә илк тәрбијәчимиз, илк мәсләһәтчимиз вә мә'нәви атамыз мүәллимә борчлујуг. Бөјүк Коммунист партијамыз, Совет дөвләтимиз халг мүәллиминин гәдрини билир вә онун нәчиб зәһмәтинә јүксәк гијмәт верир!

Биз јазычылар халг мүәллиминин әзәмәтли бәдии сурәтини јаратмаг үчүн һәлә аз иш көрмүшүк. Мән инанырам ки, совет әдәбијјаты бу борчун алтындан чыхмаг үчүн өз гүввә вә бачарығыны әсиркәмәјәчәкдир!

Јени дүнја гуран коммунизм нәслинин гәлбиндә маариф вә мәдәнијјәт мәш'әли јандырмыш халг мүәллиминә ешг олсун!

Тәлтиф олунмуш мүәллимләрдән

Л. Исламова

Васили Терешшенко

Зәһра Һүсејнова

Рәсм дәрсләринә чидди диггәт!

(РӘССАМ ИСМАЈЫЛ АХУНДОВУН ЧЫХЫШЫНДАН)

Мүәллимә гаршы һөрмәт вә мәһәббәт һисси бүтүн совет адамларынын гәлбиндә мөһкәм јер тутур.

Доғма Коммунист партијамызын, Совет һөкумәтинин, өлкәмиздә халг маарифинин инкишафы үчүн көстәрдикләри бөјүк гајғыны миннәтдарлыгла гејд етмәлијик.

Совет Иттифагы Коммунист партијасы Мәркәзи Комитәсинин мүасир шәраитдә партија тәблиғатынын вәзифәләри һаггындакы гәрары республика зијалыларынын, о чүмләдән халг мүәллимләринин дә гаршысында бөјүк вәзифәләр гојур.

Һәјатла сых әлагә шәраитиндә инкишаф едән әдәбијјат вә инчәсәнәтимиз совет адамларынын коммунизм руһунда тәрбијәси ишиндә бөјүк рол ојнајыр. Әдәбијјат вә инчәсәнәт әсәрләрини охумаг, дујмаг вә гаврамаг үчүн мүәјјән һазырлыг лазымдыр. Инсанларда бәдии дујғу, естетик зөвгүн јаранмасы вә инкишафы бу һазырлығын әсасыны тәшкил едир.

Естетик дујғу ушаглара кичик јашларындан мәктәбә гәдәр тәрбијә мүәссисәләриндә вә мәктәбдә ашыланмалыдыр. Ушагларда естетик дујғунун тәрбијәси илк нөвбәдә ибтидаи вә орта мәктәб мүәллимләринин өһдәсинә дүшүр. Мәктәбләримиздә рәсм вә нәғмә дәрсләри, бәдии әл ишләри бу тәрбијәнин әсас васитәләриндән бирдир. Анчаг тәәссүфлә демәлијик ки, үмумтәһсил мәктәбләримиздә рәсм дәрсләри ачыначаглы вәзијјәтдәдир. Онииллик мәктәбләрин тәдрис програмында рәсм дәрсләринә чох аз јер верилмишдир. Инди јалныз рәсм дәрси V вә VI синифләрдә бир фәнн кими галмышдыр. Ушаг, әкәр бағчада аз-чох рәсмә һәвәс көстәрмишсә, биринчи синифдән IV синфә гәдәр рәсмлә мәшғул олмур вә бағчада өјрәндикләрини дә јадындан чыхарыр. Бу саһәдә исте'дады олан ушагларын исте'дады да сөнүб кедир. Једдинчи синифдән онунчу синфә гәдәр рәсм дәрсләринин програмда олмамасы чох дөзүлмәз һалдыр. VII синифдә охујан ушагларда јаш хүсусијјәтләри илә әлагәдар олараг әдәбијјата вә инчәсәнәтә хүсуси мараг јараныр. Онларын гәлбиндә һәјата вә сәнәтә тәмиз, саф бир мәһәббәт ојаныр. Она көрә дә рәсм дәрсләрини X синфә гәдәр давам етдирмәк, мәнчә, зәруридир. Дикәр тәрәфдән V—VI синифләрдә рәсм дәрсләрини чох заман мүтәхәссис мүәллим-рәссам апармыр. Бу дәрсләр бир чох мәктәбләрдә башга фәнн мүәллимләринә тапшырылыр. Мәктәбләрдә рәсм дәрсләрини апармагдан өтрү Әзим Әзимзадә адына Бакы рәссамлыг мәктәбинин бурахдығы рәссам-мүәллимләрдән аз истифадә олунур. Бу вә бунунла әлагәдар олан башга мәсәләләр барәдә Маариф Назирлији, Мәдәнијјәт Назирлији, Рәссамлар Иттифагы бирликдә дүшүнүб-данышмалы, лазыми тәдбирләр көрмәлидирләр.

Мәктәбләримиздә рәсм дәрнәкләринин тәшкил едилмәси дә ушагларда тәсвири инчәсәнәтә бөјүк һәвәс вә мәһәббәт ојада биләр. Һалбуки белә дәрнәкләрин тәшкилинә гәтијјән фикир верилмир. Һазырда елә бир мәктәб тапылмаз ки, бурада мүнтәзәм фәалијјәт көстәрән рәсм дәрнәји олсун. Мәктәб рәһбәрләри вә мүәллимләр бу мәсәләјә хүсуси диггәт јетирмәлидирләр.

Азәрбајчан рәссамлары өз јарадычылыгларында мәктәб вә мүәллим мөвзусуну лајигинчә әкс етдирмәмишләр. Доғрудур, бу мәзмунда бир нечә әсәр јаранмышдыр, лакин, онлар мәктәбләримизин мүасир тәләбини өдәјә биләчәк сәвијјәдә дејилдир. Мәктәб вә кәнч нәсл мөвзусуна рәссамларымыз, һејкәлтәрашларымыз дөнә-дөнә мүрачиәт етмәлидирләр.

Дәрс китабларынын вә үмумијјәтлә мәктәб јашлы ушаглар үчүн нәшр едилән китабларын бәдии тәртибатынын вә онлара чәкилән шәкилләрин дә гәнаәтбәхш олмадығы гејд едилмәлидир. Бу, нәшријјат ишчиләри вә рәссамларымызын ишә лагејд јанашмаларындан әмәлә кәлир.

Китаб графикасы саһәсиндә ишләјән рәссамларымыз халгымызын кәләчәји олан ушагларымыз вә кәнч нәслимиз үчүн, онларын естетик зөвгүнү охшајан, онларда коммунизм адамына хас олан тәмиз, саф, көзәллик һисси ојадан китаб шәкилләри јаратмалыдырлар.

ХАЛГ МҮӘЛЛИМИ КИМДИР?

(ЈАЗЫЧЫ МИР ЧӘЛАЛЫН ЧЫХЫШЫНДАН)

ЧАВАНЛЫГДА мән кәнд мүәллими олмушам. Дүздүр, инди мәним адыма әдиб, профессор, алим дејирләр, амма мән мүәллим ады илә һәмишә фәхр етмишәм вә инди дә едирәм. Мәдәни чәмијјәтин, мәдәни аиләнин, мәдәни вәтәндашын чох миннәтдар олдуғу зүмрә мүәллимләрдир. Кәнч нәслин илк нүмунә, ибрәт көтүрдүјү, сөзүнү, ишини, һәрәкәтини тәглид етдији шәхс халг мүәллимидир.

Мүәллим халг зијалыларынын характер симасыдыр. Коммунизм ишиндә, ичтимаи шүурун мүәјјәнләшмәси, биллурлашмасында, јени нәслин чисмән, зеһнән мүасир јетишмәсиндә совет мүәллимләринин хидмәтләри бөјүкдүр вә чилд-чилд китаблара лајигдир. Н. С. Хрушшов јолдашын мүәллимләр һаггында ағыз долусу данышмағы, Мәркәзи Комитәнин вә Совет һөкумәтинин иштиракчысы олдуғумуз мүәллим гурултајларыны чағырмағы, тәлтиф етмәји, һамысы, һамысы совет мүәллимләринин халг гаршысында, коммунизм чәмијјәти гаршысындакы зәһмәт вә хидмәтләринин ганун вә һаглы мүгабилидир. Нә партија, нә комсомол, нә һәмкарлар тарихиндә көрүлмәмишдир ки, бүтүн гурултај нүмајәндәләри тәлтиф олунсун. Белә бир шәрәф анчаг Вәтәнимизин мүәллимләр ордусуна нәсиб олмушдур.

Бу гајғыја чаваб вермәк, мүәллим адынын гүдсијјәтини горумаг, даһа да јүксәлтмәк бизим һәр биримизин вәзифәсидир. Бу, һәр бир мүәллимин вәзифәсидир. Тез-тез арвад дәјишән, талибәсинә көзү дүшән, зәһмәтсиз не'мәтә тамаһ салан, бөјүкләрә јалтагланан, өзүндән асылы оланлардан истифадәјә чалышан адам тәмиз мүәллим адына јаддыр.

Ушаглар ән һәссас, ән ајыг, ән сәмими инсанлардырлар. Онларын јанында бир сөзүн јалан чыхдымы, дәрһал һөрмәтин дүшәчәк. Сәни габа бир һәрәкәтдә, чиркин бир әмәлдә көрдүләрми, онларын нәзәриндә нәинки тәкчә сәнин, бүтүн мүәллим ады дашыјанларын нүфузу енәчәк. Ушагларын ити мүшаһидә, амансыз мүһакимәси гаршысында еһтијатлы олун! Онларын һөрмәтини газанмаға чалышын. Чамаат арасында һөрмәт газанмајан мүәллимин сөзүндә кәсәр олмаз. Мүәллимләр билир ки, дәчәл ушағы тәлгин едиб ләјагәтли вәтәндаш јетирәндә дујдуғун севинч гибтәјә лајигдир. Алман демократ әдиби Ремаркын мүһарибәдән гајыдан вә кәндә мүәллим кедән гәһрәманларындан бири ушаглар илә көрүшәндә демәјә сөз тапмыр:

—Сизә нә дејим? Ону дејим ки, сизи топ мәрмиләринә јем бөјүдүрләр. Ону дејим ки, һамыныз ја сәнкәрләрдә чүрүјәчәк, ја шикәст гајыдачагсыныз. Мүһарибә мејданлары сизи көзләјир...

Капиталист дүнјасында, империалист һәрисләринин һакимијјәтиндә кәнч нәслин талеји беләдир. Анчаг коммунист чәмијјәти гуран бир өлкәдә азад, бәхтијар һәјат тәблиғатчылары олан совет мүәллимләринин ушаглара демәјә хош сөзү чохдур:

—Тикилән шәһәрләрин, салынан сарајларын, чиловланан чајларын, јәһәрләнән техниканын әсил саһибләри сизсиниз, балалар! Фәтһ олунан фәзаларын, ачылан сирләрин, едилән ичадларын, е'чазкар харүгәләрин јарадычылары сизсиниз!

Бу јолда јазычыларымызын, әдәбијјатымызын, дәрс китабларынын мүәллимләрә көмәји вачибдир. Әдәбијјатымызда парлаг мүәллим сурәти аз јараныр. «Алмаз»дан сонра көзә дәјән бөјүк бир әсәр јохдур. Е'тираф етмәк лазымдыр ки, сон илләрдә әдәбијјатымыз, театрымыз лазыми гәдәр јүксәк сәвијјәли мә'нәви нүмунәләр вермир. Бир заман анадан олан ушагларын чохуна Севил, Јашар, Елхан, Вагиф, Елдар, Ханлар ады гојулурду. Кимә мә'лум дејил ки, бунлар һәр шејдән әввәл, Чаббарлынын, Вурғунун көзәл әсәрләриндән кәлән тә'сирләр иди. Белә нүмунәви әсәрләримиз инди даһа да чохалмалыдыр. Зијалылар мүшавирәсиндә дејилдији кими, биздә бә'зән инсанлара ејбәчәр адлар гојулур: Нәрјад, Трактор, Тәшкилат, Разборус. Университет тәләбәләриндән биринин ады беләдир:

—Ајубов Кеннади Мистерханович!

Јәгин ки, бу фамилијанын әсли Әјјубовдур. Мистер һара, хан һара? Белә бир мантажын мәзијјәти нәдән ибарәтдир?

Меһдизадә вә Әлизадә јолдашлар өз кениш, мәзмунлу мә'рузәләриндә јазычы вә алимләримизин диггәтини бир даһа мәктәбә чәлб етдиләр. Әдәбијјат дәрсини мән шәхсән јалныз әдәбијјат дәрси кими дүшүнмүрәм. Ушагларын, кәнчләрин характеринин камилләшмәсиндә, мүәјјән пешәни севмәсиндә, һәјата мүнасибәтләринин биллурлашмасында әдәбијјатын, хүсусән, мүһүм әсәрләрин тә'сири бөјүкдүр. Совет әдәбијјатынын тәблиғи мүәллимләримизин шәрәф ишидир. Бу әдәбијјат һәм фикри, һәм етик, һәм естетик тәрбијәнин кәсәрли силаһыдыр. Бу, әдәбијјаты севдирмәк—ушағын зеһнини ишыгландырмаг демәкдир. Одур ки, әдәбијјат дәрсинин мәзмунуна, методуна, тәшкилинә артыг диггәт јетирилмәлидир. Јенидән гурулмагда олан мәктәбләримиздә әдәбијјат програмларынын мүтләг јенидән тәртиби вә кениш мүзакирәсинә наил олмалыјыг.

Бу саат мәктәбләрдә кечилән програм вә дәрсликләр бу чәһәтдән гүсурлудур. Мәсәлән, Сүлејман Рүстәм кими, гүдрәтли бир шаирин јарадычылығыны тәгдим үчүн програмда шаирин «Јахшы јолдаш» поемасы верилир. Охучулар билирләр ки, бу поемада памбыға гум гатыб тәһвил верән, алдадычылыг јолуна дүшән вә сону пешиман олан бир адамын јенидән тәрбијәләнмәсиндән данышылыр. Әчаба совет адамларынын әмәјә мүнасибәтини көстәрмәк үчүн елә һәмин шаирин өз әсәрләриндән даһа мүнасиб ше'р тапмаг олмаздымы?

Үмумијјәтлә орта мәктәб програм вә дәрсликләри көһнәлмишдир. Доғрудур, дәрслијин үзәриндә 1960-чы ил јазылмышдыр. Анчаг диггәтли охучу көрүр ки, бу китабча 15—20 ил бундан габаг тәртиб олунмуш, илләнилә, нечә дејәрләр, тәсһиһ вә редактәјә уғрамыш бир китабчадыр. Бу програмларын гејри-һәјатилијини сүбут үчүн бир-ики мисал чәкәчәјәм; «Ана вә почталјон» ше'ри белә сәчијјәләнир: «Бу ше'рдә халг истәјинин, сүлһ вә әмин-аманлыг арзусунун ифадәси»ни охујанлар билирләр ки, бурада тамам ајры мәсәлә тәсвир олунур. Јухарыдакы гијмәт исә шаирин «Күн о күн олсун ки» ше'ринә аиддир. Кимә мә'лум дејил ки, Вәтән мүһарибәси илләри совет һәјатымызын ән парлаг мүбаризә дөврүдүр. Бу дөврдә совет гурулушу, мәфкурәси, системи вә совет әдәбијјаты бүтүн дүнја гаршысында имтаһан вермишдир. Өзү дә парлаг имтаһан вермишдир. 41—45-чи илләрин ағыр, чәтин, гәһрәманлыг мүбаризәси совет адамынын шөһрәтини әбәдиләшдирмишдир. Програмда исә һәмин дөвр көрәк нечә верилир? Ону да нәзәрә алмаг кәрәкдир ки, бу саат 10-чуда охујан ушаглар вәтән мүһарибәси дөврүндә һәлә доғулмамышдылар, ја да бешикдә идиләр. Онларын програмдан, мәктәбдән вә мүәллимдән бу гәһрәманлыг илләрини өјрәнмәк тәләбләри тамамилә һаглы вә јерлидир.

Һәмин дөвр һаггында, о дөврүн шәрәфли әдәбијјаты һаггында, мән дејәрдим шаир вә әдибләримизин мүрәккәб илә јох, ган илә, гәләм илә јох, сүнкү илә јаздыглары әсәрләр һаггында көрүн програм нечә сојуглуг көстәрир.

Мүһарибә дөврүнүн зәнкин, әлван әдәбијјатына 2 саат јер верилир. Һалбуки мүәјјән јазычыларын һәрәсинә 10 саат ајрылыр. Күман олунмасын ки, үмуми сөһбәтдән сонра әдиб вә шаирләрин конкрет әсәрләри васитәсилә дөвр характеризә едилир. Бурада ики әсәрин ады чәкилир ки, һәр икиси мүһарибәдән сонракы дөврүн мәһсулудур. Вәтән мүһарибәсиндә нәинки гәләмләрилә, һәтта шәхсән, силаһла иштирак едән әдиб вә шаирләр һаггында сусмаг нә гәдәр инсафсызлыгдыр. Һаны Сәмәд Вурғунун бу дөврдәки мүбариз лирикасы?

Кимдир гартал кими гајада јатан,
Пәнчәси дүшмәнин көзүнә батан?
Де, кимдир дөјүшдә јүзә јүз атан?
Де кимин галасы сых
орманлардыр?

О бизим гәһрәман партизанлардыр!

— —

Де кимдир адына гардаш
дедијим?
Гәмимә, нәш'әмә сирдаш дедијим?
Де кимдир вәтәндаш, јолдаш
дедијим?

Бизим Короғлутәк
гәһрәманлардыр,

Бизим украјналы партизанлардыр.

Вәтәнпәрвәрлијин, халглар гардашлығынын, гәһрәманлыг пафосунун ифадәси үчүн белә көзәл нүмунәләри нијә балаларымыза өјрәтмәјәк? Һаны Р. Рзанын, О. Сарывәллинин, Ә. Чәмилин, Ә. Мәммәдханлынын, Ә. Әбүлһәсәнин дөјүш руһлу, һәрарәтли әсәрләри? Һаны гоча Гафгазын антифашист әдәбијјаты, гызыл әскәр китабханасы, чәбһә маһнылары? Бу шәрәфли тарих сәһифәләрини мәктәблиләрә вермәдән мүһарибә дөврү әдәбијјатыны нечә өјрәтмәк олар?

О да гәрибәдир ки, програмын мүсәһһиһләри, техники редакторлары көстәрилир, мүәллифләри көстәрилмир.

Дејилдијинә көрә, орта мәктәб, әдәбијјат програмларынын, дәрсликләринин јарадылмасында орта мәктәб мүәллимләри иштирак етмирләр, ја чох аз иштирак едирләр. Мәкәр, 20—25 иллик зәнкин тәчрүбә саһиби олан, мәктәбин вә мәктәблинин һавасыны, тәләбини һәр кәсдән јахшы дујан вә билән гочаман мүәллимләр бу ишә аз фајда верә биләрләр? Мәнчә, бурада да орта мәктәб мүәллимләринин һүгугуну бәрпа етмәк лазымдыр.

Мәктәби вә тәһсил-тәрбијәни јенидән гуран фәдакар мүәллимләримизә һәртәрәфли көмәк етмәк үчүн бундан сонра да бир сыра фајдалы тәдбирләр көрмәк лазым кәләчәкдир. Халг маарифинин, совет педагожисинин тарихи, классик мүәллимләр һаггында монографијалар јарадылмалыдыр. Академијанын ичтимаи елмләр бөлмәсиндә һеч олмаса хүсуси шө'бә јарадылмалыдыр.

Бакыда мүһәндис еви, һәким еви, јазычы еви олдуғу кими, мүәллим еви дә јарадылмалыдыр. Белә бир мәдәнијјәт очағына еһтијач чохдур.

Тәлтиф олунмуш мүәллимләрдән

Шүкуфә Расулова

Ага Рәһим Поладов

Ајро Азарјан

БӘДИИ ЗӨВГ УҒРУНДА

(БӘСТӘКАР СӘИД РҮСТӘМОВУН ЧЫХЫШЫНДАН)

Коммунист партијамызын диггәт вә гајғысы сајәсиндә республикамызын маариф вә мәдәнијјәти, әдәбијјат вә инчәсәнәти мисли көрүнмәмиш наилијјәтләр әлдә етмишдир. Бу наилијјәтләрдә халг мүәллимләримизин фәдакар әмәји хүсуси гејд едилмәлидир. Инди бир ән'әнә олараг халгымыз өзүнүн ән ләјагәтли өвладларыны мүәллим ады илә чағырыр.

Кәнч нәслин дүзкүн тәрбијәси вә һәртәрәфли инкишаф етмәси үчүн онларда бүтүн елмләрлә јанашы, әдәбијјат вә инчәсәнәтә дә дәрин мәһәббәт һиссләри јаратмаг, онларын естетик зөвгләрини дә дүзкүн тәрбијә етмәк лазымдыр.

Республикамызын бир сыра рајон мәркәзләриндә вә Бакыда мусиги мәктәбләри ачылмышдыр, бәдии өзфәалијјәт дәрнәкләри тәшкил едилмишдир. Бүтүн бунлар—театрларымыз, консерт тәшкилатларымыз, радио вә телевизија халгымызын, хүсусилә кәнч нәслин бәдии зөвгүнү тәрбијә етмәкдә чох иш көрмүшдүр. Лакин бунлар мусиги мәдәнијјәтини мәнимсәмәк габилијјәтини инкишаф етдирмәк тәдбирләрини тамамилә әвәз едә билмәз.

Бу иши бир гајда олараг күтләви мәктәбләримиз көрмәлидир. Тәәссүфлә гејд етмәк лазымдыр ки, һәлә дә бизим күтләви мәктәбләримиздә мусиги дәрсләри гајдаја салынмамыш, ушагларын чох севдији нәғмә мәшғәләләри ја тамамилә апарылмыр, јахуд да мусиги ихтисасы олмајан мүәллимләрә тапшырылыр. Буна көрә дә ушаглар ичәрисиндәки исте'дадлар үзә чыхарылмыр. Бу һалы арадан галдырмаг үчүн бир сыра конкрет тәдбирләр көрүлмәлидир.

Ибтидаи мәктәбләр үчүн мүәллимләр һазырлајан педагожи мәктәбләримизин дәрс програмларында мусиги тәһсилинә кениш јер верилмәли, мүәллимләрин һеч олмаса минимум мусиги савадына јијәләнмәсини тә'мин етмәк лазымдыр.

Нәғмә дәрси апаран мүәллимләр үчүн мүнтәзәм семинар тәшкил етмәк, методики көстәриш вә саирә вермәк лазымдыр.

Хүсусән ибтидаи синиф шакирдләринин зөвгүнә, онларын билик сәвијјәсинә ујғун олан мусиги габилијјәтини инкишаф етдирә билән мусиги әдәбијјаты јаранмалыдыр. Бу саһәдә бәстәкарларымыз мүәјјән иш көрмүшләр. Лакин бу, кифајәт гәдәр дејилдир. Ушаглара мәхсус опера, балет вә саир әсәрләр јазмаг лазымдыр.

Коммунизм гуручулары олан јени кәнч нәслин һәртәрәфли, јүксәк бәдии зөвглә инкишаф етмәси үчүн мусиги хадимләримиз чох иш көрмәлидирләр.